DISCUȚII

PROBLEMA ELABORĂRII DICȚIONARULUI GENERAL AL LIMBII ROMÎNE[1]

DE

D. MACREA

Dicționarul limbii romîne literare contemporane, în 4 volume, *Dicționarul limbii romîne moderne, ilustrat și etimologic*, într-un volum, dicționarele bilingve sub tipar și cele care urmează să fie date în curînd la tipar reprezintă prima etapă de realizări a lexicografiei noastre de astăzi. Aceste dicționare, lucrate după cerințele științifice ale lexicografiei moderne, răspund nevoilor de început ale culturii noastre socialiste, al cărei obiectiv permanent este ridicarea nivelului cultural al maselor prin punerea la dispoziția acestora a instrumentelor de cultivare a limbii naționale și de cunoaștere a limbilor și culturilor străine.

După terminarea acestor dicționare, în fața lexicografilor romîni se ridică sarcini noi, printre care cea mai importantă și mai grea este elaborarea *Dicționarului general al limbii romîne* sau, cum i se mai spune cu o denumire pe care nu o credem potrivită, a *Dicționarului tezaur*. Acest dicționar va integra și completa cu elemente noi *Dicționarul limbii romîne literare contemporane*, *Dicționarul limbii romîne moderne, ilustrat și etimologic*, *Dicționarul limbii lui Eminescu*, în curs de elaborare la Institutul de lingvistică din București și *Dicționarul de regionalisme*, care se lucrează de către Institutul de lingvistică din Cluj și de către colectivul de lingvistică din Iași. El urmează să cuprindă întreg materialul lexical din trecut și de astăzi, literar și regional, privit sub toate aspectele : semantic, gramatical, stilistic, istoric și etimologic. De asemenea, fără a

[1] Expunere prezentată, ca bază de discuții, în ședința din 28.IX.1957 a Consiliului științific lărgit al Institutului de lingvistică din București.

BDD-A10383 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:23 UTC)

depăși limitele unui dicționar propriu-zis, el va cuprinde termenii tehnici intrați în uzul limbii comune.

Dicționarul general nu este o lucrare de utilitate curentă. El este destinat, în primul rînd, lingviștilor romîni și străini, pentru a-i ajuta să cunoască istoria fiecărui cuvînt vechi sau nou al limbii noastre de la origine pînă astăzi.

Pe lîngă utilitatea lui științifică de necontestat, realizarea unui asemenea dicționar este o chestiune de prestigiu național. Toate popoarele de cultură înaintată au alcătuit sau alcătuiesc asemenea dicționare, menite să înfățișeze întregul vocabular din trecut și de astăzi al limbii lor naționale. Pînă acum, astfel de dicționare au fost elaborate pentru limbile franceză, engleză, germană, sîrbo-croată ș.a.

Lingviștii romîni din trecut au depus o rîvnă demnă de toată veneraţia pentru elaborarea *Dicționarului general al limbii romîne*. Sînt prea bine cunoscute încercările Academiei Romîne de a alcătui această operă de importanță națională, ca să le mai expunem aici altfel decît printr-o mențiune sumară : *Dicționarul limbii romîne* (1873—1876) al lui A. T. Laurian și I. C. Massim, *Etymologicum Magnum Romaniae* (1880—1897) al lui B. P. Hasdeu și *Dicționarul limbii romîne* început în 1906 de Sextil Pușcariu. Nici unul dintre aceste dicționare academice nu a satisfăcut, din motive diferite, nevoile noastre culturale. Dicționarul lui Laurian și Massim este o lucrare tendențioasă latinizantă care nu a redat imaginea reală a vocabularului romînesc. *Etymologicum Magnum* al lui Hasdeu cuprinde numai cuvintele începătoare cu litera A și cele de la începutul literei B, pînă la cuvîntul *bărbat*. Din *Dicționarul limbii romîne*, lucrat sub conducerea lui Sextil Pușcariu, n-a apărut, timp de 38 de ani, decît o treime. Pînă în prezent, noi sîntem lipsiți deci de o operă care să cuprindă întreaga bogăție a vocabularului din trecut și de astăzi al limbii noastre, deși elaborarea ei făcea parte din obligațiile fundamentale ale lingviștilor romîni. Dicționarele alcătuite în afara Academiei de H. Tiktin, Lazăr Șăineanu și I. A. Candrea au fost lucrări de merit pentru vremea cînd au apărut, dar primul a lăsat aproape complet la o parte neologismele care se impuseseră totuși în limbă, iar celelalte două au căzut în exagerarea contrară, introducînd din dicționarele franceze cuvinte și sensuri care nu existau atunci în uzul limbii romîne.

În condițiile pe care statul nostru democrat-popular le oferă astăzi activității științifice se impune începerea lucrărilor pentru elaborarea *Dicționarului general al limbii romîne*. Realizarea lui este în funcție directă de înlăturarea cauzelor care i-au stînjenit, în trecut, apariția. Aceste cauze au fost următoarele : 1. concepția neștiințifică asupra limbii (în cazul latiniștilor); 2. legarea dicționarului de competența unei singure persoane, care, prin puterile ei, oricît de impunătoare ar fi fost, nu putea

BDD-A10383 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:23 UTC)

duce la bun sfîrşit o lucrare atît de vastă; 3. lipsa sprijinului material din partea statului.

Aceste piedici pot fi astăzi înlăturate prin condiţiile în care se desfăşoară munca lingvistică de la noi, şi anume: 1. însuşirea concepţiei materialist-istorice asupra limbii şi a experienţei lexicografiei moderne; 2. existenţa unui numeros colectiv de lexicografi formaţi în munca de elaborare a *Dicţionarului limbii romîne literare contemporane*, a *Dicţionarului limbii romîne moderne, ilustrat şi etimologic*, a *Dicţionarului limbii lui Eminescu*, a *Dicţionarului de regionalisme* şi a dicţionarelor bilingve; 3. existenţa unui vast material documentar rămas de la *Dicţionarul limbii romîne* de sub redacţia lui Sextil Puşcariu, folosit numai în parte la elaborarea *Dicţionarului limbii romîne literare contemporane* şi a *Dicţionarului limbii romîne moderne ilustrat şi etimologic*; 4. înţelegerea şi sprijinul statului democrat popular pentru lucrările privitoare la limba romînă.

În ceea ce priveşte modul de elaborare a *Dicţionarului general* se impun cîteva precizări de ordin practic.

Dicţionarul urmează să fie lucrat de institutele de lingvistică din Bucureşti şi Cluj şi de colectivul de lingvistică din Iaşi, pentru o justă distribuire a muncii. El va avea, după aprecierea noastră, 10—12 volume a cîte 800—900 de pagini fiecare, a căror elaborare şi publicare va dura, dacă se trece imediat la elaborarea lui, aproximativ 20 de ani, deci va apărea un volum cam la doi ani.

Durata lucrării, surprinzătoare la prima vedere, este explicabilă prin complexitatea şi amploarea operelor de acest fel. Toate dicţionarele similare au fost elaborate în decurs de decenii. Prima ediţie a *Dicţionarului Academiei franceze*, începută în 1638, a fost terminată abia în 1694, deci după 56 de ani, situaţie care a provocat numeroase ironii şi critici. Timp de 250 de ani, acest dicţionar a avut 7 ediţii la intervale de aproximativ 30—40 de ani. La Dicţionarul Academiei Germane, *Deutsches Wörterbuch*, început de fraţii Grimm în 1852, s-a lucrat aproape un secol. Dicţionarul limbii engleze, cunoscut sub numele de *Dicţionarul de la Oxford*, început în 1882 de James Murray, a fost terminat abia în 1928. *Dicţionarul limbii sîrbo-croate* al Academiei din Zagreb a fost început în 1880 şi nu s-a terminat nici astăzi. Academia Rusă de Ştiinţe a început în 1891, sub redacţia lui I. K. Grot şi apoi a lui A. A. Şahmatov, *Dicţionarul limbii ruse*, general şi istoric, la care s-a lucrat pînă în 1928, cînd lucrările au fost întrerupte, dicţionarul, considerat necorespunzător, rămînînd neterminat. În Uniunea Sovietică, s-a început, după cel de-al doilea război mondial, elaborarea *Dicţionarului limbii ruse literare contemporane*, în 16 volume, din care n-au apărut pînă acum decît 5 volume, ceea ce însemnează că apariţia completă a lucrării nu este prea apropiată. În Republica Populară Ungară se lucrează

BDD-A10383 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:23 UTC)

la un mare dicționar al limbii literare maghiare, care va cuprinde evoluția lexicului maghiar de la epoca renașterii literaturii maghiare (1772) pînă astăzi. Acest dicționar, început în anul 1953, va avea 20 de volume, publicarea lor în întregime fiind prevăzută pentru anul 1975, deci într-o perioadă de 22 de ani.

Durata atît de îndelungată, de 20 de ani, a elaborării *Dicționarului general al limbii romîne*, este inerentă unei lucrări de acest fel, care reclamă o uriașă muncă de culegere de material, de redactare și de revizie, la care se adaugă faza finală, cu caracter tehnic, a tiparului. De aceea, greutățile legate de elaborarea *Dicționarului general* trebuie, de la început, bine cunoscute și just apreciate, pentru a se evita eșecurile din trecut. Lucrările pentru acest dicționar pot începe numai dacă sînt asigurate, pentru toată perioada de elaborare, condițiile realizării lui. Pentru aceasta, considerăm că este necesar ca, pe lîngă voința fermă de a-l alcătui, să se obțină și asentimentul deplin al factorilor de care depinde munca lingvistică, și anume Prezidiul Academiei și organele de partid și de stat care sprijină și îndrumează întreaga activitate științifică ce se desfășoară astăzi în țara noastră.

În ceea ce privește modul de realizare redacțională a *Dicționarului general* sînt două căi care pot fi urmate : 1. să se reia calea încercată de Hasdeu, Philippide și Pușcariu de a se elabora în mod direct ; 2. să se întocmească, în prealabil, *Dicționarul limbii vechi* și să se termine *Dicționarul de regionalisme* și *Dicționarul limbii lui Eminescu*. Elaborarea *Dicționarului general* este, după părerea noastră, mai firească pe această cale, el urmînd să fie o sinteză a experienței și a rezultatelor obținute în prealabil prin aceste dicționare pregătitoare, temeinic lucrate. Hotărîrea Prezidiului Academiei din iulie 1952 a indicat această din urmă cale. În favoarea acestei metode de lucru pledează și următoarele rațiuni de ordin practic : 1. în timpul în care se vor elabora *Dicționarul de regionalisme*, *Dicționarul limbii lui Eminescu* și *Dicționarul limbii vechi*, se va putea scoate o nouă ediție revizuită a *Dicționarului limbii romîne literare contemporane* ; 2. se va putea completa fișierul existent prin fișe noi scoase din edițiile critice ale textelor noastre vechi în curs de pregătire, mai ales din cronicari și din documentele istorice, precum și din edițiile noi ale clasicilor noștri. Trebuie fișat din nou I. L. Caragiale, după ediția Zarifopol-Cioculescu, de asemenea Tudor Arghezi, G. Călinescu, N. Iorga, E. Lovinescu, Camil Petrescu ș.a., din opera cărora fișierul existent conține prea puțin material ; 3. se va putea dactilografia manuscrisul vechiului dicționar, care, în starea de astăzi, nu va putea fi folosit fără riscul distrugerii lui.

În ceea ce privește mijloacele materiale pentru realizarea directă a *Dicționarului general*, după aprecierea noastră, ele pot fi evaluate, menținîndu-se schema actuală, la circa 400 000 lei anual, fond nescriptic pentru

BDD-A10383 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:23 UTC)

Institutul de lingvistică din București sau prin sporirea actualei scheme cu 25 de posturi noi de cercetători.

Dacă se adoptă însă metoda elaborării în prealabil a *Dicționarului limbii vechi*, a *Dicționarului limbii lui Eminescu* și a *Dicționarului de regionalisme*, actualul colectiv de lexicografi de la Institutul de lingvistică din București, completat cu circa 10 posturi de cercetători, va putea asigura elaborarea *Dicționarului limbii vechi* și a *Dicționarului limbii lui Eminescu* în curs de 2—3 ani. În același timp ar termina și Institutul de lingvistică din Cluj, împreună cu colectivul din Iași, *Dicționarul de regionalisme*. Începerea redactării *Dicționarului general* s-ar amîna astfel cu 2—3 ani, dar în acest caz ar fi asigurată calitatea lucrării, s-ar putea reduce durata realizării ei la 12—15 ani și s-ar putea elabora în întregime cu schema actuală, mărită pentru Institutul de lingvistică din București, cu cele 10 posturi menționate. Mărirea schemelor pentru Cluj și Iași va fi în funcție de sarcinile pe care și le vor asuma colectivele lexicografice respective.

Supun Consiliului științific lărgit discutarea, în ședința de astăzi (28.IX. 1957), a problemelor de natură principială și practică, expuse mai sus, în legătură cu elaborarea *Dicționarului general al limbii romîne*.

BDD-A10383 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:23 UTC)